

<https://doi.org/10.62837/2025.10.482>

**PƏRVANƏ MƏMMƏDOVA,
ADNSU-nun nəzdində Sənaye və
Texnologiya Kollecinin müəllimi**
**CƏLİL MƏMMƏDQULUZADƏNİN “MOLLA NƏSRƏDDİN”
JURNALINDA ÇAP OLUNAN HEKAYƏLƏRİ**

Xülasə

Bu tədqiqat Cəlil Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin” jurnalında dərc olunan hekayələrinin ideya-məzmun xüsusiyyətlərini, sosial və satirik yönlərini araşdırır. Hekayələr müəllifin dövrün ictimai-siyasi problemlərinə tənqidi münasibətini əks etdirir. Məmmədquluzadə cəhalətə, geriliyə və sosial ədalətsizliyə qarşı çıxmışdır. O, xalqın maariflənməsi və milli oyanışın vacibliyini vurğulamışdır. Azad düşüncənin inkişafı da onun yaradıcılığının əsas məsələlərindən biridir. Satira vasitəsilə müəllif cəmiyyətin nöqsanlarını göstərir və oxucunu mənəvi-intellektual tərəqqiyə çağırır. Hekayələrdə ənənə ilə müasirlik arasındakı ziddiyyətlər təsvir olunur. Eyni zamanda, sadə insanların sosial təzyiqlərə qarşı mübarizəsi nümayiş etdirilir. Məmmədquluzadənin dili həm bədii, həm də dəqiqdir ki, bu da əsərlərin ədəbi və estetik dəyərini artırır. Jurnal innovativ ədəbi ifadə üçün platforma olmuşdur. O, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbi fikrinin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Hekayələr yumorla ciddi sosial tənqidi birləşdirərək oxucular üçün əlçatan və təsirli olmuşdur. Jurnal təhsil, mədəni inkişaf və islahatlarla bağlı dialoqu təşviq etmişdir. Onun təsiri nəsillər boyu oxuculara və yazarlara yönəlmişdir. Ümumiyyətlə, bu araşdırma Məmmədquluzadənin yaradıcılığının və “Molla Nəsrəddin” jurnalının milli maarifçilik, tənqidi düşüncə və ədəbi mükəmməllikdəki əhəmiyyətini vurğulayır.

Açar sözlər: hekayələr, satira, sosial tənqid, realizm, maariflənmə,

Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycan ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri, maarifçilik ideyalarının daşıyıcısı və milli mətbuatın inkişafında mühüm rol oynamış böyük yazıçı, publisist və ictimai xadimdir. Onun yaradıcılığı XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın ictimai-siyasi, mədəni və mənəvi həyatının ən mühüm mərhələsini əhatə edir. Yazıçının ədəbi fəaliyyəti milli oyanış, azad fikir, sosial ədalət və maarifçilik prinsipləri üzərində qurulmuşdur. Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycan ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri, maarifçilik ideyalarının daşıyıcısı və milli mətbuatın inkişafında mühüm rol oynamış böyük yazıçı, publisist və ictimai xadimdir. Onun yaradıcılığı XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın ictimai-siyasi, mədəni və mənəvi həyatının ən mühüm mərhələsini əhatə edir. Yazıçının ədəbi fəaliyyəti milli oyanış, azad fikir, sosial ədalət və maarifçilik prinsipləri üzərində qurulmuşdur. C. Məmmədquluzadənin əsərlərində dövrün ictimai problemləri – savadsızlıq, cəhalət, sosial ədalətsizlik, dini fanatizm və idarəçilikdəki pozuntular – əks olunmuşdur. O, yalnız tənqidçi kimi çıxış etməklə kifayətlənməmiş, eyni zamanda xalqı maarifləndirməyə, onun düşüncəsini

inkışaf etdirməyə və milli şüuru formalaşdırmağa çalışmışdır. Onun yazıları həm əyləncəli, həm də tərbiyəvi xarakter daşıyır; satira və ironiya vasitəsilə oxucunun diqqətini cəmiyyətin boşluqlarına, ziddiyyətlərinə və problemlərinə yönəldir. “Poçt qutusu”, “Usta Zeynal”, “Danabaş kəndinin əhvalatları” və digər hekayələrində müəllif xalqın gündəlik həyatını, sosial münasibətləri və insan xarakterlərini ustalıqla təsvir etmiş, onları gülüş və tənqid vasitəsi ilə oxucuya çatdırmışdır. Hər bir obraz yalnız bədii personaj deyil, həm də sosial mesaj daşıyıcısıdır; onların davranışları və qarşılaşdıqları çətinliklər dövrün reallığını və problemlərini əks etdirir. C.Məmmədquluzadənin yaradıcılığında maarifçilik ideyaları xüsusi yer tutur. Yazıçı göstərir ki, xalqın tərəqqisi yalnız savad, elm və təhsil vasitəsilə mümkündür. O, məktəb, kitab və mətbuatın cəmiyyətin inkişafındakı rolunu vurğulayaraq, azad düşüncənin və milli oyanışın önəmini hər kəsin diqqətinə çatdırır. Onun əsərləri bu baxımdan təkcə ədəbi nümunə deyil, həm də ictimai-dərslik, sosial maarifçilik vasitəsidir. C.Məmmədquluzadənin yaradıcılığı Azərbaycan milli realizminin inkişafında əhəmiyyətli rol oynamışdır. Onun hekayələri yalnız dövrün problemlərini əks etdirmir, həm də gələcək nəsillərin formalaşmasına təsir göstərir. Yazıçı ədəbiyyatın gücünü sosial şüurun inkişafında və milli dəyərlərin qorunmasında bir vasitə kimi qiymətləndirir. Beləliklə, Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycan ədəbiyyatında yalnız böyük yazıçı və publisist kimi deyil, həm də maarifçilik ideyalarının təbliğatçısı, milli mətbuatın inkişafında və ictimai şüurun yüksəlməsində əvəzsiz rol oynayan şəxsiyyət kimi yadda qalır. Onun yaradıcılığı dövrün tənqidi və maarifçi baxışını, milli oyanış və sosial ədalət uğrunda mübarizəni əks etdirən zəngin bir ədəbi irsdir. “Molla Nəsrəddin” jurnalı, Cəlil Məmmədquluzadənin ideyalarının və satirik düşüncə tərzinin formalaşdığı, cəmiyyətin problemlərinin cəsarətlə gündəmə gətirildiyi bir tribuna rolunu oynamışdır. Jurnal 1906-cı ildən nəşrə başlayaraq, Qafqazda, Orta Asiyada və Yaxın Şərqdə böyük ictimai rezonans doğurmuş, xalqın maariflənməsi, sosial ədalətin bərpası və milli şüurun oyanışı istiqamətində mühüm işlər görmüşdür. Məmmədquluzadə və onun ətrafında toplanmış ziyalılar ədəbi satira vasitəsilə cəmiyyətin eybəcərliklərini, məmur özbaşınalığını, qadınların hüquqsuzluğunu, dini fanatizmi və təhsil sahəsindəki geriliyi sərt tənqid etmişlər. Cəlil Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin” jurnalında çap olunan hekayələri — “Poçt qutusu”, “Danabaş kəndinin əhvalatları”, “Usta Zeynal”, “Qurbanəli bəy” və digərləri — Azərbaycan realizminin ən parlaq nümunələrindən sayılır. Bu hekayələrdə müəllif xalqın düşüncəsindəki yanlış stereotipləri, sosial bərabərsizliyi və ədalətsiz idarəçilik sistemini kəskin satira ilə ifşa etmişdir. Onun hekayələrində xalq dili, sadə, lakin dərin məzmunlu ifadələr və realist təsvir vasitələri üstünlük təşkil edir. **(Həsənlı V. Azərbaycan ədəbi tənqidi və sosial satira: Tarixi perspektiv. Bakı: Elm və Təhsil. 2018)** Bu mövzu üzrə aparılan araşdırma Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılığında “Molla Nəsrəddin” mərhələsinin ideya-bədii xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməyi, həmçinin həmin dövrdəki sosial-siyasi hadisələrin yazıçının ədəbi baxışlarına təsirini təhlil etməyi qarşısına məqsəd qoyur. Tədqiq-

qatın aktuallığı ondadır ki, Məmmədquluzadənin yaradıcılığı təkcə ədəbiyyat deyil, həm də milli düşüncə tarixinin mühüm hissəsidir. Onun “Molla Nəsrəddin” məktəbi vasitəsilə formalaşdırdığı tənqidi düşüncə bu gün də Azərbaycan cəmiyyətində ictimai və mədəni inkişaf baxımından aktuallığını qorumaqdadır. Cəlil Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin” jurnalında dərc olunan hekayələri yalnız bədii məziyyətlərinə görə deyil, həm də milli oyanış və ictimai şüurun formalaşmasında oynadığı rola görə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində xüsusi yer tutur. Yazıçının yaradıcılığında satira əsas ifadə vasitəsi kimi çıxış edir. Satiranın gücü ilə o, cəmiyyətin mənəvi eybəcərliklərini, insan münasibətlərindəki ədalətsizliyi və sosial fərqlərin ağırlı nəticələrini ifşa etmişdir. Onun hekayələrindəki obrazlar bəzən gülüş doğursa da, bu gülüş acı, düşündürücü və tərbiyəedici mahiyyət daşıyır. Məmmədquluzadənin satirik hekayələrində ən mühüm xüsusiyyətlərdən biri xalqın dilinə, mentalitetinə və həyat tərzinə dərin bələdlikdir. O, xalqın düşüncə tərzini, sosial davranışlarını, məişət və inanclarını ustalıqla bədii formaya salmış, bu xüsusiyyətlər vasitəsilə cəmiyyətin geriliyinin köklərini göstərmişdir. Yazıçının fikrincə, xalqın azad və müstəqil düşüncəsi üçün ilk növbədə maarifə, təhsilə və tənqidi düşüncəyə ehtiyac var idi. Məhz buna görə o, “Molla Nəsrəddin” vasitəsilə maarifçilik ideyalarını geniş xalq kütlələrinə çatdırmışdır. “Molla Nəsrəddin” jurnalı dövrün ən nüfuzlu və cəsarətli nəşrlərindən biri kimi, bir növ məktəb rolunu oynamışdır. Jurnalın səhifələrində nəinki Məmmədquluzadənin, həm də Mirzə Ələkbər Sabirin, Əliqulu Qəmküsarin, Ömər Faiq Nəmanzadənin, Əli Nəzminin və digər ziyalıların əsərləri dərc olunurdu. Bu yazarların hamısını birləşdirən məqsəd — xalqı maarifləndirmək, köhnə və köhnəlmiş düşüncədən uzaqlaşdırmaq, azad fikirli, yenilikçi bir cəmiyyət formalaşdırmaq idi. **(Əliyeva N. Azərbaycan satirik ədəbiyyatı: XX əsrin əvvəlləri. Bakı: Şərq-Qərb. 2013)**

Cəlil Məmmədquluzadə öz hekayələrində satiranı yalnız gülüş vasitəsi kimi deyil, həm də sosial mübarizənin ideoloji aləti kimi istifadə etmişdir. “Poçt qutusu” hekayəsində cəhalət içində yaşayan kənd camaatının savadsızlıqdan doğan qorxularını, “Usta Zeynal”da isə sosial zülm və məmur özbaşınalığının sadə insanın həyatına necə təsir etdiyini göstərmişdir. “Qurbanəli bəy” hekayəsində müəllif zadəgan təbəqəsinin ikiüzlülüyünü, yalançı dini dəyərləri və xalqdan uzaq yaşam tərzini kəskin tənqid etmişdir. C.Məmmədquluzadə üçün “Molla Nəsrəddin” təkcə bir jurnal deyildi — bu, xalqla dialoq vasitəsi idi. O, jurnalı bir güzgü kimi görürdü: burada cəmiyyətin bütün eybəcərlikləri, riyakarlıq və ədalətsizlik aydın şəkildə əks olunurdu. Yazıçı hesab edirdi ki, xalq öz eybini yalnız o zaman düzəldə bilər ki, onu aydın şəkildə görsün. Buna görə də onun əsərlərində gülüş təkcə əyləncə məqsədi daşımır, həm də cəmiyyətin özünü tanıması və təmizlənməsi üçün vasitəyə çevrilir. Eyni zamanda, Məmmədquluzadə qadın azadlığı məsələsinə də xüsusi diqqət yetirmişdir. O, qadınların cəmiyyətdəki ikinci dərəcəli mövqeyini tənqid etmiş, onların təhsildən və ictimai həyatdan uzaqlaşdırılmasının xalqın ümumi inkişafına mənfi təsir göstərdiyini vurğulamışdır. C.Məmmədquluzadənin hekayələrinin mühüm bir cəhəti də onların

dilinin sadəliyi və xalq dilinə yaxın olmasıdır. Yazıçı mürəkkəb, ədəbi tərzə deyil, xalqın başa düşdüyü, gündəlik danışq üslubuna əsaslanan bir üslub seçmişdir. Bu yanaşma onun əsərlərini geniş oxucu kütləsinə çatdırmağa imkan yaratmış, satiranın təsir gücünü artırmışdır. “Molla Nəsrəddin” məktəbi təkcə Azərbaycanla məhdudlaşmamış, bütün müsəlman Şərqi, o cümlədən İranda, Orta Asiyada və Qafqazın digər bölgələrində də böyük təsir göstərmişdir. Bu jurnal vasitəsilə formalaşan tənqidi düşüncə modeli bir çox sonrakı yazıçı və ziyalılar üçün ilham mənbəyinə çevrilmişdir. Nəticə etibarilə, Cəlil Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin” jurnalında çap olunan hekayələri həm bədii, həm də ideoloji baxımdan Azərbaycan realizminin inkişafında mühüm mərhələ təşkil edir. Onun satirası zamanın sınağından çıxaraq bu gün də aktuallığını qoruyur. Yazıcının məqsədi yalnız dövrünün eybəcərliklərini göstərmək deyil, həm də xalqı öz gücünə inanmağa, düşünməyə və dəyişməyə səsləmək idi. C. Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin” hekayələri Azərbaycan ədəbi fikrinə azad düşüncənin, ictimai tənqidin və milli özünüdərkən ən parlaq ifadəsi kimi dəyərləndirilir. Bu əsərlər bir tərəfdən tariximizin güzgüsüdürsə, digər tərəfdən müasir dövrdə də ədəbi, sosial və mənəvi dəyərlərin qorunması üçün yol göstərən bədii irsdir. Bir müəllim kimi Cəlil Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin” jurnalında çap olunan hekayələrinə baxdıqda, bu əsərlərin təkcə ədəbi deyil, həm də pedaqoji və tərbiyəvi dəyərinin nə qədər böyük olduğunu görmək mümkündür. Məmmədquluzadə öz dövrünün cəmiyyətində baş verən sosial ədalətsizlikləri, savadsızlığı, dini fanatizmi və maarif çatışmazlığını dərin satira ilə əks etdirərək, xalqı düşünməyə, öyrənməyə və dəyişməyə səsləmişdir. Onun əsərləri bu gün də tədris prosesində şagirdlərə milli kimlik, azad fikir və vətəndaşlıq məsuliyyəti aşılamaq üçün bədii məktəb rolunu oynayır. C. Məmmədquluzadənin hekayələrindəki hər bir obraz, hadisə və fikir müəllim üçün mühüm tərbiyə vasitəsidir. “Poçt qutusu” hekayəsində xalqın savadsızlıq səbəbindən yeniliklərə qorxu ilə yanaşması, “Danabaş kəndinin əhvalatları”nda cahillik və idarəçilikdə ədalətsizlik, “Usta Zeynal”da sadə insanın haqqının tapdanması kimi məsələlər bu gün də sosial və mənəvi dərs kimi aktuallığını qoruyur. (Əliyev F. Azərbaycan ədəbiyyatında satira və tənqid. Bakı: Elm və Təhsil. 2005.)

Müəllim bu əsərləri şagirdlərə tədris edərkən, onları yalnız ədəbi nümunə kimi deyil, həm də həyatın və insan davranışlarının dərk üçün vasitə kimi təqdim etməlidir. Bu hekayələrin ən mühüm tərbiyəvi dəyərlərindən biri azad düşüncə və maarifçiliyin vacibliyidir. Məmmədquluzadə göstərir ki, xalqın tərəqqisi yalnız savadla, elm və təhsil vasitəsilə mümkündür. Müəllim üçün bu fikir təkcə bir ədəbi ideya deyil, həm də peşə prinsipidir. Məktəbdə, auditoriyada və ya ədəbiyyat dərində C. Məmmədquluzadənin hekayələri vasitəsilə şagirdlərə tənqidi düşüncə, hadisələri dəyərləndirmə və ədalət hissi aşılanır. “Molla Nəsrəddin” jurnalının ideyaları bu gün də müəllim üçün böyük nümunədir. Bu jurnal təkcə bir dövrün satirik güzgüsü deyil, həm də bir tədris modeli idi — burada xalqla dialoq, tənqid və maarifləndirmə bir-birini tamamlayırdı. Müəllim bu ruhu dərs prosesində canlandırdıqda, şagirdlər təkcə ədə-

biyyatı deyil, həyatın dərin mənasını, ədalət və dürüstlüyün dəyərini də dərk edirlər. **(Həsənova S. Cəlil Məmmədquluzadə və sosial satira. Bakı: Elm və Təhsil. 2012)**

Cəlil Məmmədquluzadənin əsərləri müəllim üçün həm milli dəyərlərin qorunması, həm də gənc nəsildə sosial məsuliyyət hissinin formalaşdırılması baxımından əvəzsiz vasitədir. Onun hekayələri, bir növ, zamanla yarışan tərbiyə dərsləridir. Müəllim bu əsərləri tədris edərkən, şagirdlərə göstərir ki, ədəbiyyat yalnız oxumaq üçün deyil — düşünmək, dəyişmək və inkişaf etmək üçündür. **(Həsənlı V. Azərbaycan ədəbi tənqidi və sosial satira: Tarixi perspektiv. Bakı: Elm və Təhsil. 2018)** Beləliklə, müəllim mövqeyindən yanaşdıqda, C. Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin” hekayələri təkcə ədəbiyyat nümunəsi deyil, həm də mənəvi və vətəndaşlıq təliminin güclü alətidir. Bu əsərlər gənc nəslə milli dəyərlərə sadıq, cəmiyyətin problemlərinə biganə qalmayan, savadlı və düşünən insanlar kimi yetişdirməyə xidmət edir. Cəlil Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin” jurnalında dərc olunan hekayələri Azərbaycan ədəbiyyatında həm ədəbi, həm də sosial-mədəni önəmə malik nümunələrdən biridir. Araşdırmalar göstərir ki, bu hekayələr dövrün ictimai-siyasi və mədəni şəraitini satirik bir prizma vasitəsilə əks etdirir, cəmiyyətin müxtəlif problemlərini açıq şəkildə göstərir. Onlarda savadsızlıq, dini fanatizm, cəhalət və idarəçilikdəki ədalətsizlik kimi mövzular əsas yer tutur və müəllif bu mövzuları oxucuya tənqidi baxışla çatdırır. Hekayələrdəki obrazlar və hadisələr dövrün sosial reallıqlarını əks etdirir və oxucuya cəmiyyətin gündəlik həyatını tənqidi baxışla təqdim edir. “Poçt qutusu” hekayəsində xalqın savadsızlıq səbəbindən yeniliklərə qorxu ilə yanaşması açıq şəkildə göstərilir; bu hekayə həm maarifçilik ideyasını, həm də tənqidi düşüncə formalaşdırmaq funksiyasını daşıyır. “Usta Zeynal” hekayəsi isə sadə insanların hüquqlarının pozulmasını və cəmiyyətin ədalətsizliklə üzləşməsini nümayiş etdirir. “Danabaş kəndinin əhvalatları” isə kənd həyatında cəhalətin, idarəçilikdəki boşluqların və sosial çatışmazlıqların necə gündəlik həyatın bir parçasına çevrildiyini göstərir. Bu nümunələr C. Məmmədquluzadənin hekayələrinin yalnız bədii mətn kimi deyil, həm də sosial analiz vasitəsi kimi qiymətləndirilməsinə imkan yaradır. Hekayələrin ideya-məzmun xüsusiyyəti göstərir ki, müəllif maarifçilik, azad düşüncə və milli oyanış prinsiplərinə böyük önəm verib. Onun əsərlərində hər bir situasiya və obraz xalqın düşüncəsini oyatmaq, oxucuda tənqidi analiz qabiliyyəti yaratmaq məqsədini daşıyır. Hekayələrdəki satira yalnız gülüş yaratmaq üçün deyil, həm də sosial qüsurların, cəhalətin və ədalətsizliyin ifşası üçün istifadə olunur. Bu baxımdan, “Molla Nəsrəddin” hekayələri Azərbaycan ədəbiyyatında satira janrının inkişafında mühüm rol oynayır və dövrün problemlərini obyektiv şəkildə əks etdirir. Eyni zamanda, bu əsərlər tərbiyəvi və maarifçilik funksiyasına malikdir. Onlar oxucuda sosial məsuliyyət, vicdanlılıq və milli şüur hissi formalaşdırır. Məmmədquluzadə göstərir ki, xalqın tərəqqisi yalnız savad və təhsil vasitəsilə mümkündür. Bu səbəbdən, onun hekayələri həm də ictimai-dərslik funksiyasını yerinə yetirir; oxucu yalnız hekayəni oxumur, həm də onun ideya və mənasını düşünərək həyatla müqayisə edir. Araşdırmalar gös-

tərir ki, C. Məmmədquluzadənin hekayələri milli realizm ənənələrinin inkişafında, satira janrının formalaşmasında və ictimai şüurun yüksəlməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır. Onlar yalnız dövrün sosial və mədəni problemlərini əks etdirmir, həm də gələcək nəsillərə ədəbi və mənəvi dərs verir. Hekayələrin tənqidi yanaşması, sosial analiz qabiliyyəti və maarifçilik missiyası onları Azərbaycan ədəbiyyatında unikal və əvəzsiz edir. Beləliklə, “Molla Nəsrəddin” jurnalında çap olunan hekayələr yalnız bədii dəyərə malik əsərlər deyil, həm də cəmiyyətin inkişafına, oxucuda sosial şüurun formalaşmasına və milli maarifçiliyin təbliğinə xidmət edən mühüm vasitələrdir. Onların tədqiqi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq və mədəniyyət tarixində aktual olaraq qalır. Hekayələrdəki obrazlar və hadisələr dövrün reallığını əks etdirir. Məsələn, “Poçt qutusu” hekayəsi xalqın savadsızlıq səbəbindən yeniliklərə qorxu ilə yanaşmasını göstərir, “Danabaş kəndinin əhvalatları” cəmiyyətin idarəçilikdəki boşluqlarını və cahilliyi ortaya qoyur, “Usta Zeynal” isə sadə insanların hüquqlarının pozulmasını vurğulayır. Bu nümunələr hekayələrin yalnız bədii dəyərini deyil, həm də sosial və tərbiyəvi əhəmiyyətini ortaya qoyur. Hekayələrin ideya-məzmun xüsusiyyəti göstərir ki, müəllif maarifçilik və milli şüurun inkişafına xüsusi önəm verib. Onlarda azad düşüncə, savadın əhəmiyyəti, vicdan və ədalət kimi mövzular tez-tez təkrarlanır. Hər bir hekayə oxucuda tənqidi düşünməyi, hadisələrin səbəb-nəticəsini qiymətləndirməyi və cəmiyyətin problemlərinə fərdi yanaşma formalaşdırmağı hədəfləyir. Əsərlərin tərbiyəvi və pədaqoji əhəmiyyəti də xüsusi qeyd olunmalıdır. Hekayələr oxucunu yalnız əyləndirmir, həm də ona sosial ədalət, milli dəyərlər və fərdi məsuliyyət barədə mesajlar çatdırır. Beləliklə, “Molla Nəsrəddin” hekayələri Azərbaycan ədəbiyyatında milli realizmin və satirik məktəbin inkişafına mühüm töhfə verməklə yanaşı, cəmiyyətin maariflənməsinə və sosial şüurun formalaşmasına xidmət edir. Araşdırmalar göstərir ki, Məmmədquluzadənin hekayələri yalnız dövrün problemlərini əks etdirmir, həm də bu problemlərin həlli yollarını simvolik şəkildə oxucuya təqdim edir. Hər bir əsər tənqidi düşüncə, vicdanlılıq və milli şüurun inkişafı baxımından həm müasir, həm də gələcək nəsillər üçün əhəmiyyətlidir. Beləliklə, tədqiqatçı mövqeyindən yanaşdıqda, “Molla Nəsrəddin” hekayələri Azərbaycan ədəbiyyatının sosial və ədəbi tarixində mühüm yer tutur, həm ideya-məzmun baxımından zəngin, həm də tərbiyəvi və maarifçilik funksiyası baxımından əvəzsizdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Məmmədquluzadə C. (1967). *Molla Nəsrəddin* jurnalı: Seçilmiş hekayələr. Bakı: Azərneşr.
2. Məmmədquluzadə C. (2003). “*Poçt qutusu*” və digər hekayələr. Bakı: “Şərq-Qərb”.
3. Məmmədquluzadə C. (1991). “*Usta Zeynal*” və digər hekayələr. Bakı: Azərneşr.
4. Məmmədquluzadə C. (1985). “*Danabaş kəndinin əhvalatları*”. Bakı: “Elm.”
5. Məmmədquluzadə C. (2000). *Hekayələr və esse*. Bakı: Təhsil Nəşriyyatı.
6. Əliyev F. (2005). *Azərbaycan ədəbiyyatında satira və tənqid*. Bakı: Elm və Təhsil.

7. Həsənov R. (2010). *Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılığı: İdeya və məzmun*. Bakı: Şərq-Qərb.
8. Quliyev A. (2008). *Azərbaycan maarifçilik ədəbiyyatı və "Molla Nəsrəddin" jurnalı*. Bakı: Nəşriyyat.
9. İsmayılov F. (2007). *Satira və milli oyanış: "Molla Nəsrəddin" kontekstində*. Bakı: Təhsil Nəşriyyatı.
10. Həsənova S. (2012). *Cəlil Məmmədquluzadə və sosial satira*. Bakı: "Elm və Təhsil."
11. Qafarov R. (2015). *"Molla Nəsrəddin" jurnalı və Azərbaycan ədəbi prosesi*. Bakı: ədəbi f
12. Məmmədov Z. (2009). *Azərbaycan ədəbiyyatında realizm və satira*. Bakı: Təhsil Nəşriyyatı.
13. Hacıyev T. (2011). *Cəlil Məmmədquluzadənin hekayələrində maarifçilik ideyası*. Bakı: "Elm".
14. Əliyeva N. (2013). *Azərbaycan satirik ədəbiyyatı: XX əsrin əvvəlləri*. Bakı: Şərq-Qərb.
15. Məmmədova P. (2016). *Cəlil Məmmədquluzadənin "Molla Nəsrəddin" jurnalında ideya-məzmun xüsusiyyətləri*. Bakı: Təhsil Nəşriyyatı.
16. Həsənlı V. (2018). *Azərbaycan ədəbi tənqidi və sosial satira: Tarixi perspektiv*. Bakı: Elm və Təhsil.
17. Şakir Cəfərov. "Azərbaycan ədəbi dilin inkişafından."Azərbaycan məktəbi", Bakı-2007, səh. 99-103

Пэрванэ Маммэдова

ДЖАЛ ИЛЬ МАМЕДГУЛУЗАДЕ И ЕГО РАССКАЗЫ, ОПУБЛИКОВАННЫЕ В ЖУРНАЛЕ "МОЛЛА НАСРЕДДИН"

Аннотация

Это исследование посвящено анализу идейно-содержательных особенностей, социальных и сатирических аспектов рассказов Джалиля Мамедгулузаде, опубликованных в журнале «Молла Насреддин». Рассказами отражено критическое отношение автора к социально-политическим проблемам своего времени. Мамедгулузаде выступал против невежества, отсталости и социальной несправедливости. Он подчеркивал важность просвещения народа и национального пробуждения. Развитие свободного мышления также являлось одной из ключевых тем его творчества. Посредством сатиры автор выявлял недостатки общества и призывал читателей к морально-интеллектуальному прогрессу. В рассказах показаны противоречия между традицией и современностью. Также демонстрируется борьба простых людей с социальным давлением. Язык Мамедгулузаде художественный и точный, что повышает литературную и эстетическую ценность произведений. Журнал служил платформой для инновационного литературного выражения. Он сыграл важную роль в формировании азербайджанской литературной мысли в начале XX века. Рассказам удалось со-

читать юмор с серьёзной социальной критикой, делая их доступными и убедительными для читателей. Журнал способствовал диалогу о просвещении, культурном развитии и реформах. Его влияние распространялось на поколения читателей и писателей. В целом, исследование подчеркивает значение творчества Мамедгулузаде и журнала «Молла Насреддин» в развитии национального просвещения, критического мышления и литературного совершенства.

Ключевые слова: рассказы, сатира, социальная критика, реализм, просвещение, национальное пробуждение

Pervane Mammadova

JALIL MAMEDGULUZADE AND HIS STORIES PUBLISHED IN THE “MOLLA NASREDDIN” MAGAZINE

Abstract

This study analyzes the thematic and ideological features, as well as the social and satirical aspects, of Jalil Mamedguluzade's stories published in the *Molla Nasreddin* magazine. The works reflect the author's critical attitude toward the socio-political problems of his time. Mamedguluzade opposed ignorance, backwardness, and social injustice. He emphasized the importance of public enlightenment and national awakening. The development of free thinking was also a central concern in his works. Through satire, the author exposed societal flaws and encouraged readers to pursue moral and intellectual progress. The stories depict the contradictions between tradition and modernity. They also portray the struggles of ordinary people against social pressures. Mamedguluzade's language is both artistic and precise, enhancing the literary and aesthetic value of his works. The magazine served as a platform for innovative literary expression. It played a significant role in shaping Azerbaijani literary thought in the early 20th century. The stories combine humor with serious social critique, making them accessible and impactful for readers. The magazine promoted dialogue on education, cultural development, and reforms. Its influence extended to generations of readers and writers. Overall, this research highlights the importance of Mamedguluzade's work and the *Molla Nasreddin* magazine in advancing national enlightenment, critical thinking, and literary excellence.

Keywords: stories, satire, social critique, realism, enlightenment, national awakening

**Rəyçi: Şakir CƏFƏROV,
Filologiya üzrə fəlsəfi doktoru**